

Hysbysiad hwylus

Y Cyfansoddiad – Y Llywydd a'r Dirprwy Lywydd

Ebrill 2007

Beth yw rôl y Llywydd?

Cafodd swydd y Llywydd a swydd y Dirprwy Lywydd eu creu gan *Ddeddf Llywodraeth Cymru 1998* ("Deddf 1998").

Yn ei gyfarfod cyntaf ar ôl etholiad, mae'r Cynulliad yn ethol Llywydd. Prif rôl y Llywydd yw cadeirio'r Cyfarfod Llawn, gan gadw trefn a diogelu hawliau Aelodau'r Cynulliad. Y Llywydd sy'n gyfrifol am sicrhau bod busnes yn cael ei drafod ar sail gydradd a diduedd. Y Llywydd sy'n gyfrifol am y Rheolau Sefydlog ac sydd â'r awdurdod terfynol ynghylch eu dehongli.

Mae'r Dirprwy Lywydd yn dirprwyo yn lle'r Llywydd yn ôl yr angen. Gall swyddogaethau'r Llywydd gael eu harfer gan y Dirprwy Lywydd os yw swydd y Llywydd yn wag, neu os nad yw'r Llywydd am unrhyw reswm yn gallu gweithredu ac mae'r Llywydd, yn amodol ar y Rheolau Sefydlog, yn cael awdurdodi'r Dirprwy Lywydd i arfer swyddogaethau'r Llywydd.

Y Gwir Anrhydeddus Dafydd Elis Thomas AC oedd y Llywydd yn nau dymor cyntaf y Cynulliad ac mae wedi'i ethol eto i wasanaethu yn y Trydydd Cynulliad. Cafwyd dau Ddirprwy Lywydd yn y Cynulliad Cyntaf a'r Ail. Jane Davidson AC oedd deiliad y swydd rhwng mis Mai 1999 a mis Hydref 2000. Cafodd ei holynu gan Dr John Marek AC, a fu'n gwasanaethu tan ddiwedd yr Ail Gynulliad. Mae Rosemary Butler AC wedi'i hethol i wasanaethu yn y Trydydd Cynulliad.

Newidiadau yn Neddf Llywodraeth Cymru 2006

Mae Deddf Llywodraeth Cymru 2006 ("Deddf 2006") a'r Rheolau Sefydlog newydd wedi cyflwyno newidiadau yn y modd y bydd y Llywydd a'r Dirprwy Lywydd yn cael eu penodi ac yn eu rolau. Mae'r rhain wedi'u hamlinellu isod

Eu hethol

Mae Deddf 2006 yn darparu i'r Cynulliad ethol Llywydd a Dirprwy Lywydd ond mae'n addasu'r gofyniad yn Neddf 1998 na ddylent gynrychioli'r un blaid wleidyddol â'i gilydd, i'w gwneud yn ofynnol iddynt beidio â dod o'r un grŵp gwleidyddol neu fod yn aelodau o grwpiau gwleidyddol sydd â rôl weithredol.

Mae'r Rheolau Sefydlog yn dweud hefyd na ddylai'r Llywydd a'r Dirprwy Lywydd berthyn:

- i'r un grŵp gwleidyddol â'i gilydd;
- i grwpiau gwleidyddol gwahanol y mae gan y ddau ohonynt rôl weithredol; neu
- i grwpiau gwleidyddol gwahanol nad oes gan yr un ohonynt rôl weithredol.

Yn ymarferol, mae hyn yn golygu y bydd un yn dod o'r grŵp neu'r grwpiau gwleidyddol sy'n llywodraethu a'r llall o'r Wrthblaid. Gall y ddarpariaeth hon gael ei datgymhwyso os cymeradwyir hynny gan ddwy ran o dair o'r rhai a fydd yn pleidleisio. Ymhellach, os daw'r Llywydd a'r Dirprwy Lywydd yn aelodau o'r un grŵp gwleidyddol yn ystod Cynulliad; yn aelodau o grwpiau gwleidyddol gwahanol y mae gan y ddau ohonynt rôl weithredol; neu o grwpiau gwleidyddol gwahanol nad oes gan yr un ohonynt rôl weithredol, heb i'r naill neu'r llall ymddiswyddo, yna caiff unrhyw Aelod wneud cynnig bod y Llywydd a'r Dirprwy Lywydd yn parhau yn eu swyddi. Os na wneir cynnig o'r fath, neu os na chaiff y cynnig ei basio drwy bleidlais sy'n cael ei chefnogi gan o leiaf dwy ran o dair o'r rhai a fydd yn pleidleisio, yna mae'n rhaid i'r Llywydd a'r Dirprwy Lywydd ymddiswyddo.

Ni chaiff y Llywydd na'r Dirprwy Lywydd bleidleisio yn nhrefodion y Cyfarfod Llawn, p'un a fyddan nhw yn y gadair neu beidio, heblaw i ddefnyddio'r bleidlais fwrw.

Mae'r Llywydd yn dal ei swydd nes i Lywydd newydd gael ei ethol. Effaith hyn yw nad yw'r Llywydd yn peidio â dal ei swydd dim ond am fod y Cynulliad wedi'i ddiddymu cyn etholiad i Gynulliad Cymru. Ar y llaw arall, dim ond tan i'r Cynulliad gael ei ddiddymu y mae'r Dirprwy Lywydd yn dal ei swydd yntau. Serch hynny, mae'r naill a'r llall yn cael ymddiswyddo, a byddai'r naill a'r llall yn peidio â dal ei swydd wrth roi'r gorau i fod yn Aelod o'r Cynulliad heblaw wrth i'r Cynulliad gael ei ddiddymu (er enghraifft drwy ymddiswyddo fel Aelod o'r Cynulliad) neu drwy gael ei ddiswyddo drwy benderfyniad gan y Cynulliad.

Cadeirio Comisiwn y Cynulliad

Mae Deddf 2006 yn darparu ar gyfer creu corff corfforaethol i'w alw'n "Gomisiwn y Cynulliad" a fydd yn cynnwys y Llywydd a phedwar Aelod arall o'r Cynulliad (gweler yr Hysbysiad Hwylus Cyfansoddiadol ynghylch **Comisiwn y Cynulliad**). Y Llywydd fydd yn cadeirio cyfarfodydd Comisiwn y Cynulliad. Ni chaniateir i'r rôl hon gael ei dirprwyo i'r Dirprwy Lywydd. Os nad oes Llywydd mewn swydd, neu os na all y Llywydd weithredu, yna mater i Gomisiwn y Cynulliad yw penodi un arall o'i aelodau i lywyddu ei gyfarfodydd.

Cadeirio'r Pwyllgor Busnes

Mae'r Rheolau Sefydlog yn darparu ar gyfer Pwyllgor Busnes a fydd yn cynnwys y Llywydd yn Gadeirydd ac un Aelod o bob grŵp gwleidyddol. Rhaid i'r trefniant hwn gael ei gymeradwyo gan fwyafrif o ddwy ran o dair o'r Cynulliad.

Crynodeb o swyddogaethau'r Llywydd o dan Ddeddf 2006

Mae swyddogaethau eraill y Llywydd o dan Ddeddf 2006 yn cynnwys:

- Pennu dyddiad etholiad os bydd lle gwag mewn etholaeth.
- Derbyn hysbysiad bod lle gwag i aelod rhanbarthol wedi'i lenwi.
- Derbyn hysbysiad bod Aelod wedi ymddiswyddo.
- Penderfynu ar gwestiynau sy'n codi o dan y Rheolau Sefydlog ynghylch y grŵp gwleidyddol y mae aelod yn perthyn iddo (os yw'n perthyn i un o gwbl).
- Penderfynu ar gwestiynau sy'n codi o dan ddarpariaeth sy'n cael ei gwneud gan gydymffurfio ag adran 29 o'r Ddeddf ynghylch cyfansoddi pwyllgorau.
- Derbyn hysbysiad bod cyfarwyddyd wedi'i roi gan un o Weinidogion Cymru neu'r Cwnsler Cyffredinol i aelod cyfredol neu gyn aelod o staff Llywodraeth Cynulliad Cymru (neu i berson a chanddo statws cyfatebol) nad oes angen i'r person roi tystiolaeth neu ddangos dogfennau i'r Cynulliad, ei bwyllgorau neu ei is-bwyllgorau.
- Gweinyddu'r llw neu'r cadarnhad ar gyfer unrhyw un sy'n rhoi tystiolaeth yn nhrefodion y Cynulliad.
- Dynodi person i weithredu fel Prif Weinidog Cymru (ar argymhelliad Gweinidogion Cymru) os bydd swydd Prif Weinidog Cymru'n wag, os na all Prif Weinidog Cymru weithredu neu os yw Prif Weinidog Cymru wedi peidio â bod yn Aelod o'r Cynulliad.
- Argymell dewis y Cynulliad fel Prif Weinidog Cymru i'r Frenhines.
- Datgan a yw darpariaethau Mesur Cynulliad arfaethedig, ym marn y Llywydd, o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad.
- Datgan a yw darpariaethau Bil Cynulliad, ym marn y Llywydd, o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad.
- Ardystio i'r Cynulliad na all yr Archwilydd Cyffredinol ardystio cyfrifon (neu ddatganiadau) neu na all gyflwyno adroddiad arnynt yn bersonol.

Rhagor o wybodaeth

I gael rhagor o wybodaeth am y Gyfres Gyfansoddiadol, cysylltwch â'r **Dr. Alys Thomas** (Alys.Thomas@Cymru.gsi.Gov.UK), Gwasanaeth Ymchwil yr Aelodau.

- Gallwch weld rhestr lawn o [hysbysion hwylus](#) yma.
- [Geirfa](#)

MRS 07/0728 Dr. Alys Thomas

Caiff papurau briffio Gwasanaeth Ymchwil yr Aelodau eu llunio er budd Aelodau'r Cynulliad a'u staff cymorth. Gall yr awduron drafod cynnwys y papurau hyn gydag Aelodau a'u staff ond ni allant gynghori aelodau'r cyhoedd. Rydym yn croesawu sylwadau ar ein papurau briffio a dylid anfon y rhain at Wasanaeth Ymchwil yr Aelodau, Cynulliad Cenedlaethol Cymru, Caerdydd CF99 1NA neu anfonwch e-bost at MembersLibrary@cymru.gsi.gov.uk